

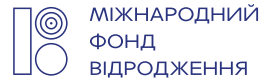

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ОЦІНКА ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ В 2022 РОЦІ

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ОЦІНКА ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ В 2022 РОЦІ

В РАМКАХ ВІДБИТТЯ ПОВНОМАСШТАБНОЇ
АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ,
А ТАКОЖ РОЛЬ ТА МІСЦЕ СИЛ ТРО
В МАЙБУТНІЙ СТРУКТУРІ СИЛ
ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Документ підготовлено аналітичним відділом ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!» за підтримки ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» і в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні. Думки та позиції, викладені у цій публікації, є позицією авторів та не обов'язково відображають позицію донорів.

Дизайн і верстка: Микола Ковальчук, Антон Муравейник
Фото на обкладинці: Олександр Гайдар
Ілюстративні фото: Анатолій Гаєвський, Командування Сил ТрО

Вважаємо, що інформація є коректною та актуальною станом на початок 2023 року. ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!» не несе відповідальності за наслідки використання цієї інформації з іншою метою або в іншому контексті.

Аналітичний відділ ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!» створено у травні 2018 року. Завдання аналітиків — всебічне вивчення питань, що мають прямий чи опосередкований вплив на обороноздатність України.

ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!»
Україна, 01030, м. Київ, вул. Богдана Хмельницького, 32, офіс 41
Телефон: +38 (068) 500 88 00
Сторінка: savelife.in.ua
E-mail: office@savelife.in.ua

ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» сприяє утвердженню демократичних цінностей, розвитку політичної культури та правової свідомості громадян і політиків, розповсюдження кращих світових практик для формування ефективних державних інституцій, сприяння євроінтеграційному вектору розвитку України.

ГО «ЛАБОРАТОРІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ»
Україна, м. Київ, вул. Воздвиженська, 45, офіс 404
Телефон: +38 (044) 531 37 68
Сторінка: parlament.org.ua
E-mail: info@parliament.org.ua

Міжнародний фонд «Відродження» — одна з найбільших українських благодійних фондаций, що з 1990 року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проєктів на суму понад 200 мільйонів доларів США. Фонд заснований філантропом Джорджем Соросом і є частиною міжнародної мережі Фондацій відкритого суспільства (Open Society Foundations).

Сторінка: irf.ua
Facebook: fb.com/irf.ukraine

Зміст

Резюме	5
1. Досвід ТрО у відбитті повномасштабної агресії РФ проти України	7
1.1. Стан справ Сил ТрО на 24 лютого 2022 року	7
1.2. Роль і місце Сил ТрО протягом першого місяця повномасштабної війни з РФ ..	9
1.3. Поточні роль і місце Сил ТрО в російсько-українській війні	11
2. Оцінка досвіду Сил ТрО за методологією DOTMLPFI	13
2.1. Доктринальні документи	13
2.2. Організація	14
2.3. Підготовка	16
2.4. Ресурсне забезпечення	16
2.5. Якість управління та освіта	17
2.6. Персонал	17
2.7. Військова інфраструктура	18
2.8. Сумісність	18
3. Майбутнє безпекове середовище України і його вплив на військову політику	19
4. Роль і місце ТрО в перспективній моделі ЗСУ	21
5. Висновки і рекомендації	23

«Ми зможемо вибороти нашу незалежність для усіх поколінь нашого народу. І щоб гарантувати її, щоб гарантувати безпеку нашим людям, ми забезпечимо системну розбудову Сил територіальної оборони. Коли народ озброєний, коли наші люди вміють оборонятися — це найкращий фундамент нашої національної безпеки»

Президент України Володимир Зеленський, 2 жовтня 2022 року¹

¹ «Ми забезпечимо системну розбудову Сил ТрО, бо коли люди вміють оборонятися — це найкращий фундамент національної безпеки — Президент»: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/10/02/mi-zabezpechimo-sistemnu-rozbudovu-sil-tro-bo-koli-lyudi-vmiyut-oboronyatisya-%E2%80%93-cze-najkrashnij-fundament-nacjonalnoi-bezpeki-%E2%80%93-prezident>

Резюме

Документ стисло відображає історію розвитку і застосування Сил ТрО після нового етапу російської агресії від 24 лютого 2022 року. Розглянуто стан Сил ТрО на початку повномасштабної агресії Росії, а також зміну концепції їх застосування протягом перших місяців 2022 року. Описано основні положення законодавства, яке було прийняте напередодні нового етапу російсько-української війни і дало старт реформуванню системи територіальної оборони та національного спротиву.

Здійснено оцінювання досвіду Сил ТрО за методологією DOTMLPFI,² що допомогло виявити сильні та слабкі місця в системі територіальної оборони. Також було визначено роль і місце Сил ТрО в межах дійсної та майбутньої структури Сил оборони України з урахуванням особливостей середовища й наявних та перспективних загроз і обмежень.

² DOTMLPFI — скорочення, яке використовується у керівних документах НАТО для характеристики напрямів розвитку спроможностей і оборонних потенціалів. Походить від слів *Doctrine, Organization, Training, Materiel, Leadership, Personnel, Facilities* та *Interoperability*.

1. Досвід ТрО у відбитті повномасштабної агресії РФ проти України

1.1. Стан справ Сил ТрО на 24 лютого 2022 року

Закон України «Про основи національного спротиву», який визначав ключові параметри функціонування оновлених Сил територіальної оборони ЗСУ як окремого роду сил ЗСУ, набув чинності лише 1 січня 2022 року.³ На час вступу в дію даного Закону РФ вже протягом двох місяців активно реалізувала заходи щодо розгортання угруповання військ, спроможного вести повномасштабну агресію в разі ухвалення відповідного політичного рішення. Таким чином реалізація Закону «Про основи національного спротиву» в частині Сил ТрО відбувалася в умовах наростання загрози повномасштабної агресії.

Формально нова модель функціонування Сил ТрО обіцяла в разі потреби можливість залучити щонайменше 130 тисяч осіб (25 бригад і 150 батальйонів із їх складу) до Сил оборони України, нівелюючи до певної міри технологічну перевагу противника масовістю і всеохоплюючим характером потенційного спротиву.⁴ Проте для проведення відповідних організаційних заходів залишалось критично мало часу, адже вважалося, що знадобиться 2-3 роки на повну реалізацію всіх заходів нового закону в частині ТрО.⁵

Першочерговим завданням на початку 2022 року стало розгортання Сил ТрО відповідно до штату мирного часу — створення Командування та чотирьох регіональних управлінь Сил ТрО, кадрового організаційного ядра окремих бригад (90–120 осіб в управлінні бригади) і батальйонів (до 50 осіб в батальйоні).⁶ Тобто загалом ядро типової бригади тероборони мало складатися з близько 400 військовослужбовців служби за контрактом (залежно від кількості батальйонів у бригаді). Таким чином, передбачалося реалізувати положення щодо збільшення чисельності ЗСУ на 10 тисяч осіб, які мали стати основою для нарощення чисельності Сил ТрО в рамках правового режиму воєнного стану. Також першочерговими завданнями стало створення системи управління, отримання приміщень для пунктів постійної дислокації і створення місць для зберігання зброї. Другим етапом мало стати формування системи резерву Сил ТрО. Комплектування ТрО резервістами передбачалося провести за травень-червень 2022 року. Третім етапом розвитку Сил ТрО мало бути визначення переліку Добровольчих формувань територіальних громад (далі — ДФТГ), які мали б доповнювати Сили оборони в тих регіонах і громадах, де військове керівництво вбачало в цьому необхідність.

На кінець січня 2022 року відбулося формальне розгортання нового штату мирного часу бригад і батальйонів ТрО в 13 прикордонних областях, коли відповідний показник

³ Запрацював закон України про основи національного спротиву — <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zakon-pro-natsprotyv/31633197.html>

⁴ В Україні пришвидшується формування підрозділів Сил територіальної оборони ЗСУ — <https://www.mil.gov.ua/news/2022/01/18/v-ukraini-prishvidshuetsya-formuvannya-pidrozdiliv-sil-teritorialnoi-oboroni-zsu/>

⁵ «У кожній бригаді тероборони вже є необхідна кількість мінометних підрозділів» — Анатолій Баргилевич — <https://armyinform.com.ua/2021/10/03/u-kozhnij-brygadi-teroborony-vzhe-ye-neobhidna-kilkist-minometnyh-pidrozdiliv-anatolij-bargylevych/>

⁶ «Нас не злякали у 2014 році, то чому ми маємо лякаться тепер?» — командувач Сил тероборони генерал Юрій Галушкін — <https://fakty.ua/394770-general-yurij-galushkin-nas-ne-ispugali-v-2014-godu-pochemu-my-dolzheny-pugatsya-teper>

комплектування їх організаційного ядра перетнув позначку в 70%.⁷ У решті бригад і батальйонів на відповідний показник передбачалося вийти на кінець лютого. В березні планувалося почати тренування резервістів ТрО при паралельному досягненні показника комплектування резерву ТрО до рівня 70%.⁸

Крім того, в умовах подальшого наростання загрози з боку РФ посилювалося бажання громадян України підписати контракт резервіста ТрО. В кінці 2021 — на початку 2022 року соціологічні опитування фіксували готовність приєднатися до сил ТрО — близько 56% «однозначно так» і «скоріше так».⁹ В окремих містах (Київ, Харків) відбулися збори і тренування з'єднань ТрО, тренінги для цивільного населення з основ національного спротиву. Тероборона Києва пройшла ознайомлення із ПТРК українського виробництва типу «Стугна-П» і «Корсар».¹⁰ Бригади і батальйони ТрО тільки почали отримувати місця постійної дислокації.

Повномасштабна агресія РФ проти України 24 лютого 2022 року застала Сили ТрО в процесі завершення формального втілення першого етапу організаційних заходів із реалізації закону «Про основи національного спротиву» в частині територіальної оборони і на початку виконання заходів другого етапу. В рамках реалізації першого етапу розгортання Сил ТрО було виявлено і не повністю вирішено низку базових проблем.¹¹ Отримання фондів (приміщень) для розміщення бригад і батальйонів відбувалося повільно, внаслідок чого уповільнилася й організація місць зберігання зброї. Як результат, на момент повномасштабного вторгнення ЗС РФ, штатна зброя військових частин тероборони здебільшого залишалася на центральних складах зберігання, а не в пунктах постійної дислокації частин Сил ТрО. Також на першому етапі розгортання рівень забезпечення засобами зв'язку і захисту, автомобільною технікою був недостатній і навіть не покривав потреб кадрового організаційного ядра Сил ТрО.

Ключовим досягненням системи територіальної оборони України до 24 лютого 2022 року варто розглядати вдосконалення організаційно-штатної структури відповідно до концепції 2018 року (створення кадрованих бригад територіальної оборони), а також перше в історії сучасної України повноцінне законодавче врегулювання питань територіальної оборони та національного спротиву. Водночас Сили ТрО, відповідно до моделі Закону «Про основи національного спротиву», перебували лише на початку досягнення необхідного рівня спроможностей для виконання поставлених завдань — особливо в частині безпосередньої участі у відбитті збройної агресії.

⁷ Олексій Резніков «Національний спротив: наступний етап зміцнення оборони» — <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/01/24/7321420>

⁸ Володимир Зеленський: Ефективна модель тероборони — це надійний тил для армії, і разом вони становлять основу сильної України — <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-efektivna-model-teroboroni-ce-nadijnij-t-72829>

⁹ 56% українців готові вступити до тероборони, — дослідження Українського інституту майбутнього (фото) — <https://focus.ua/uk/voennyje-novosti/504318-56-ukraincev-gotovy-vstupit-v-teroboronu-opros-ukrainskogo-instituta-budushchego-foto>

¹⁰ Київські тероборонці практично опанували застосування протитанкових ракетних комплексів «Стугна» та «Корсар» — <https://armyinform.com.ua/2022/02/11/kyivski-teroboronczj-praktychno-opanovuvaj-zastosuvannya-protytankovyh-raketnyh-kompleksiv-stugna-ta-korsar>

¹¹ Р. Хомчак: Для формування Сил ТрО ЗСУ у бюджеті на 2022 рік передбачено майже 3,1 млрд грн — <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/5274.html>

1.2. Роль і місце Сил ТрО протягом першого місяця повномасштабної війни з РФ

24 лютого 2022 року Російська Федерація перейшла до реалізації плану знищення Української державності через ізоляцію і захоплення Києва, оточення угруповання військ на Донбасі, окупації Лівобережжя і відсікання України від виходу до моря. Одним із перших кроків, який мав допомогти зірвати задум ворога, стало максимальне спрощення процедури приєднання громадян України до бригад і батальйонів оновлених Сил ТрО. Міністр оборони України О. Резніков закликав громадян приєднуватися до Сил ТрО, для чого необхідно було мати лише паспорт.¹² Так само тодішній командувач Сил ТрО генерал Ю. Галушкін закликав громадян України йти не у перевантажені центри комплектування, а напряму в частини ТрО.¹³

Як наслідок, на кінець 26 лютого до Сил ТрО приєдналося щонайменше 50 тисяч громадян.¹⁴ Загалом же на травень 2022 року Сили ТрО налічували близько 110 тисяч громадян України. Також було сформовано до 700 ДФТГ із загальною чисельністю більше 70 тисяч осіб.¹⁵ Розгортання батальйонів і бригад відповідно до штату воєнного часу відбулося до кінця лютого 2022 року. Важливо зазначити: згідно встановлених норм, бригада Сил ТрО ЗСУ **мала розгортатися за 25 днів**, що не відповідає вимогам ведення сучасних бойових дій. Паралельно відбулася первинна військова підготовка для новобранців, які її не мали.

Сили ТрО почали виконувати повний спектр завдань територіальної оборони.¹⁶ При цьому бригади і батальйони тилових областей зосередилися на забезпеченні функціонування органів державної влади, охороні критично важливих об'єктів інфраструктури, забезпеченні порядку і безпеки в населених пунктах. Водночас бригади і батальйони ТрО прикордонних та фронтових областей фактично виконували такий самий спектр завдань, як і регулярні Сили оборони.

Підрозділи ТрО підсилили основні Сили оборони під час боїв за Київ, Чернігів, Харків, Маріуполь, Сумщину, Миколаївщину, Херсонщину, Запоріжжя, Донеччину і Луганщину. Йдеться не лише про підтримання порядку на відповідних територіях, але і про пряму участь у бойових діях та формуванні протяжнішої лінії фронту. Це мало на меті попередження швидкої ізоляції ключових районів спротиву з метою локалізації і знищення окремих ізольованих його осередків.

Можна відзначити низку важливих епізодів. Збереження контролю над населеними пунктами Ніжин і Прилуки Чернігівської області завдяки місцевим підрозділам ТрО, 58 ОМПБр та 54 ОРБ не дозволило росіянам використати залізничне сполучення для забезпечення угруповань, які наступали на Київ з Лівобережжя. Проведення ізоляційних

¹² Резніков сказав, як отримати зброю в підрозділах тероборони — <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3411510-reznikov-skazav-ak-otrimati-zbrou-v-pidrozdilah-teroboroni.html>

¹³ Командувач тероборони: «Критично важливо протриматися цю ніч і найближчі дні» — https://lb.ua/society/2022/02/25/506741_komanduvach_teroboroni_kritichno.html

¹⁴ За дві доби в українську армію мобілізовані майже 100 тис. громадян — Залужний — <https://interfax.com.ua/news/general/803416.html>

¹⁵ Нині вже створено понад 700 добровольчих формувань територіальних громад — <https://armyinform.com.ua/2022/05/17/nyini-vzhe-stvoreno-ponad-700-dobrovolychyh-formuvan-terytorialnyh-gromad>

¹⁶ Частина третя статті 3 ЗУ «Про основи національного спротиву» — <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#n30>

дій щодо окремих населених пунктів Чернігівщини і Сумщини змушувало російські війська відволікати необхідні для продовження наступу сили.

Так, наприклад, попри участь в обороні Чернігова частин та підрозділів 1-ої окремої танкової та 58-ої окремої мотопіхотної бригад, а також 54-го окремого розвідувального батальйону, Національної гвардії, Нацполіції, Держприкордонслужби України та інших сил безпеки і оборони, все ж саме підрозділи Сил ТрО забезпечили найбільше нарощування особового складу гарнізону міста та брали участь у боях із регулярними ЗС РФ. Водночас, при обороні міста Суми тероборона була основою гарнізону і змогла втримати обласний центр під своїм контролем.¹⁷

Окрім того, Сили ТрО Чернігівщини наносили ураження колонам забезпечення противника.¹⁸ ТрО Полтавської області допомагала в зборі, обробці і використанні інформації для нанесення вогневого ураження по колонам російських військ, які намагалися прорватися з Сумщини.¹⁹ ТрО Сумщини знищувала залишену противником техніку, проводила боротьбу із системою забезпечення і допомагала в боротьбі із ДРГ противника. В Запорізькій області після прориву ворога із тимчасово окупованого Криму нещодавно сформовані підрозділи ТрО вели ар'єргардні бої із метою виснаження противника і взяли вагому участь у формуванні нової лінії фронту.²⁰

У першу ж добу повномасштабного вторгнення РФ підрозділи територіальної оборони Херсонщини теж почали вести бої з ворогом. Втім, через значно переважаючі сили противника та незавершеність розгортання бригади ТрО, її підрозділи понесли втрати та були вимушені відступити в напрямку Миколаєва, щоб продовжити оборону на нових рубежах.²¹ У листопаді 2022 року сили ТрО Херсонщини брали участь у звільненні обласного центру.

Таким чином Сили ТрО відіграли вагому роль у зриві оригінального задуму ворога щодо ліквідації Української державності шляхом проведення швидкої наступальної операції. Їх залучення допомогло попередити спроби стрімкої повної ізоляції Києва, Харкова і Чернігова та використання залізничної інфраструктури в інтересах постачання угруповання сил противника. Проведення російськими військами ізоляційних дій щодо окремих населених пунктів Чернігівщини і Сумщини через успішні дії підрозділів ТрО ослаблювало наступальний потенціал противника. Окремо варто відзначити: Сили ТрО спромоглися розгорнутися в найкоротші терміни, що в прикордонних областях дозволило озброїти перші підрозділи вже за 3-4 години після вторгнення і одразу залучити їх до виконання бойових завдань.

¹⁷ How Sumy's residents kept Russian forces out of their city — <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/02/how-sumy-residents-kept-russian-forces-out-of-their-city>

¹⁸ Тероборона в ділі: під Черніговом знищено колону військової техніки ворога, фото — <https://apostrophe.ua/ua/news/society/accidents/2022-03-09/teroborona-v-dele-pod-chernigovom-unichtojena-kolonna-voennoy-tehniki-vraga-foto/261913>

¹⁹ В гостях у тероборонців Полтавщини побувала кореспондентка АрміяInform — <https://armyinform.com.ua/2022/03/12/v-gostyah-u-teroboroncziv-poltavshhyny-pobuvala-korespondentka-armiyainform>

²⁰ Сили оборони Запорізького краю знищили 32 окупантів, по 2 ворожі танки, РСЗВ «Град», БТР та 7 авто — <https://armyinform.com.ua/2022/04/01/syly-oborony-zaporizkogo-krayu-znyshhyly-32-okupantiv-po-2-vorozhi-tanky-rszv-grad-btr-ta-7-avtomobiliv>

²¹ Подвиг у Бузковому парку. Невідома історія окупації Херсона — <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/11/8/7375378/>

Дії Сил ТрО протягом першого місяця війни дозволили на практиці реалізувати концепцію національного спротиву в частині всеохоплюючого характеру оборони і завдання противнику максимального рівня втрат. Дії бригад ТрО Києва, Харкова, Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Донецької, Луганської і Запорізької областей під час першого місяця російського повномасштабного вторгнення були відзначені тим, що саме вони наприкінці серпня 2022 року першими отримали бойові прапори.²²

1.3. Поточні роль і місце Сил ТрО в російсько-українській війні

На подальше використання Сил ТрО ЗСУ в війні України і РФ вплинула зміна характеру бойових дій як із російського, так і з українського боку. РФ не лише зменшила масштаби амбіцій до захоплення територій Сходу і Півдня України, але і змінила тактику застосування своїх сил. Замість намагання зламати українську оборону за рахунок кількісної переваги в бронетехніці сили РФ перейшли до «артилерійського наступу», коли українські позиції зазнавали максимального вогневого впливу перед введенням у бій піхоти і бронетехніки. Як наслідок, роль і значення так званих контактних боїв значно зменшилася, порівняно з першим періодом повномасштабної війни — на чільне місце вийшли так звані «артилерійські дуелі» і контрбатарейна боротьба. Водночас зазнав змін і український підхід до ведення оборони — замість поєднання мобільної осередкової і статичної оборони була обрана модель створення та утримання суцільної лінії фронту й ешелонованої оборони на всіх напрямках активних бойових дій. Ці обставини чинили визначальний вплив на застосування Сил ТрО.

Ключовою особливістю даного періоду стало використання сил ТрО для виконання завдань поза зонами²³ і районами²⁴ територіальної оборони, де відповідні бригади і батальйони проходили комплектування, підготовку і в окремих випадках — первинне бойове застосування. Цей крок став вимушеним, зважаючи на необхідність створення суцільної лінії фронту й ешелонованої оборони на Сході і Півдні України. Формально Закон України «Про основи національного спротиву» передбачав таку можливість, про що командування Сил ТрО нагадувало під час першого етапу його реалізації ще в січні 2022-го.²⁵ Крім того, відповідний крок відображав практику залучення окремих батальйонів ТрО до виконання завдань у рамках АТО ще в 2014–15 роках. Однак частина бійців і їх сімей сприйняла це непросто, хибно вважаючи, що функціонал ТрО закінчується межами зон і районів створення відповідних бригад і батальйонів.

З одного боку, такий крок став логічним продовженням того факту, що бригади і батальйони ТрО фронтових областей підсилювали основні бойові підрозділи Сил оборони України в рамках активних бойових дій перших місяців. Більше того, перед відправленням на фронт підрозділи проходили необхідну підготовку з ознайомленням із новими

²² Бригадам тероборони вручили бойові прапори — <https://www.ukrmilitary.com/2022/08/b-flag.html>

²³ Зона територіальної оборони — частина сухопутної території України межі якої збігаються з адміністративними межами Автономної Республіки Крим, області або міст зі спеціальним статусом.

²⁴ Район територіальної оборони — частина сухопутної території України межі якої збігаються з адміністративними межами району у складі Автономної Республіки Крим, області або міст зі спеціальним статусом.

²⁵ Юрій Галушкін: Ми можемо розгорнути Сили тероборони і цим взагалі не допустити війни — <https://armyinform.com.ua/2022/01/19/yurij-galushkin-komanduvach-syl-terytorialnoyi-oborony-zbrojnyh-syl-ukrayiny-my-mozhemo-rozgornuty-syly-teroborony-i-czym-vzagali-ne-dopustyty-vijny>

зразками озброєння (ПТРК, ПЗРК, гранатомети і міномети), які б дозволили краще виконувати поставлені завдання. Так само інструкторсько-методичні заняття перед виїздом на фронт передбачали врахування особливостей ведення бойових дій на конкретно-му напрямку.²⁶ Окрім того, застосування батальйонів і бригад Сил ТрО передбачалося і здійснювалося в рамках угруповань військ, що означало можливість підтримки з боку підрозділів із важчим озброєнням у разі необхідності.²⁷ Однак відповідні підготовчі дії не змогли повною мірою підготувати Сили ТрО до описаної вище зміни характеру бойових дій і тактики з боку як РФ, так і України. Також варто зазначити, що значна частина бригад та батальйонів Сил ТрО не змогла організувати процес підготовки належним чином, тому вони мусили вчитися вже безпосередньо у зоні бойових дій.

Загалом Сили ТрО зіткнулися із завданнями, яким не могли цілком відповідати. Наслідком цього стала низка інцидентів, коли підрозділи ТрО не могли витримати тактику «артилерійського наступу» або загальновійськового наступу ворога і хаотично залишали позиції на Сході України. Проте низка подібних інцидентів не обмежувалася лише підрозділами Сил ТрО — витримати тактику «артилерійського наступу» РФ виявилось складним завданням і для деяких кадрових бригад і батальйонів ЗСУ.

З іншого боку, варто відзначити важливу роль ТрО в контрнаступальних діях на Харківщині в травні 2022 року, а також загалом утриманні суцільної лінії фронту шляхом створення необхідної щільності сил і засобів. Поряд з епізодами невдалого виконання завдань варто згадати і приклади успішного виконання завдань зі створення/підтримання цілісної лінії фронту такими бригадами як, наприклад, 110-та окрема бригада територіальної оборони (Запорізька область). Крім того саме на підрозділи Сил ТрО лягла основна відповідальність з прикриття державного кордону на Півночі України після відступу угруповання РФ у кінці березня — на початку квітня і після звільнення частин Харківщини наприкінці вересня 2022 року. Так само задіяння Сил ТрО для створення/підтримання суцільної лінії фронту на Сході і Півдні України дозволило вивільнити та/або здійснити ротацію найбільш боєздатних важких бригад, в т. ч. і для виконання завдань у рамках Балаклійсько-Куп'янської і Херсонської наступальних операцій.

Таким чином, починаючи із середини квітня 2022 року, ключовим викликом для Сил ТрО стало пристосування до змін у тактиці і характері бойових дій як із російського, так і українського боку. Необхідність пристосовуватися до нових умов визначається екстраординарними обставинами, в яких опинилися Україна після 24 лютого 2022 року. Попри окремі епізоди невдалого виконання завдань, Сили ТрО показали готовність до трансформацій і проявили здатність ефективно виконувати поставлені завдання в нових умовах поза зонами і районами формування відповідних з'єднань і підрозділів.

²⁶ Зведений підрозділ провів контрольне заняття перед відбуттям на передову — <https://armyinform.com.ua/2022/06/01/zvedenyj-pidrozdil-proviv-kontrolne-zanyattya-pered-vidbuttyam-na-peredovu>

²⁷ Засоби захисту мають 100% військових, які залучені до ведення бойових дій — Собко — <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220517-zasoby-zahystu-mayut-100-vijskovykh-yaki-zalucheni-do-vedennya-bojovyh-dij-sobko>

2. Оцінка досвіду Сил ТрО за методологією DOTMLPFI

2.1. Доктринальні документи

Основними документами, які визначають функціонування і застосування Сил ТрО, є Закон України «Про основи національного спротиву» та відповідні постанови Кабінету міністрів України.²⁸

Відповідно до цих документів, 17 січня 2022 року Президент України затвердив Доктрину застосування Сил ТрО, яка визначала основи підготовки і виконання завдань, порядок організації управління і взаємодії, підтримки і забезпечення сил і засобів ТрО.²⁹ Ця Доктрина спиралася на положення частини третьої статті 3 Закону України «Про основи національного спротиву» щодо завдань Сил ТрО.

Основою Доктрини є визнання наростаючої загрози з боку РФ при збереженні значних дисбалансів у потенціалах на користь противника. Відповіддю України в таких умовах могло бути забезпечення всеохоплюючого характеру національного спротиву — в тому числі за рахунок розвитку Сил ТрО. На практиці відповідне положення передбачається реалізувати готовністю до нанесення максимального рівня ураження противнику, а також оборони територій і захисту населення. Як наслідок, пріоритет надавали розвитку потенціалу Сил ТрО в прикордонних і прифронтових областях. Крім того, Доктрина визначала ключові якості Сил ТрО, які допомагали б у виконанні поставлених завдань — спроможності до асиметричних дій із використанням ефекту раптовості і знання місцевості, швидкості розгортання, здатність до автономних дій тощо.

Хід повномасштабної агресії РФ проти України показав, що Сили ТрО залучали до виконання всього спектру завдань територіальної оборони, включно з підсиленням підрозділів Сил оборони України в рамках ведення бойових дій високої інтенсивності, на якому акцентувалася увага в Доктрині. Дії Сил ТрО прифронтових областей протягом першого місяця відбиття повномасштабної агресії РФ на практиці реалізували положення Доктрини ТрО. Водночас, доктринальна база тероборони потребує доповнення і уточнення з урахуванням досвіду бойових дій після середини квітня 2022 року.

Іншим документом, який регулює застосування Сил ТрО, є Зведений план територіальної оборони України. Він був введений у дію 24 лютого 2022 року указом Президента України на основі рішення РНБОУ. Варто зазначити, що на момент лютого 2022 року зміст Зведеного плану не встигли привести у відповідність до нового законодавства та Доктрини ТрО через дефіцит часу і ресурсів.

²⁸ Повна законодавча база знаходиться за посиланням: <https://sprotyvg7.com.ua/zakonodavcha-baza>

²⁹ Президент затвердив Доктрину територіальної оборони — <https://www.ukrmilitary.com/2022/01/doktrina-tro.html>

2.2. Організація

Закон України «Про основи національного спротиву» передбачає наступні складові Територіальної оборони — військової, цивільної і військово-цивільної.

Відповідно до Закону, **військова складова** включає не тільки Сили ТРО, а й інші сили і засоби сил безпеки та сил оборони, які залучають до виконання завдань територіальної оборони. Але на практиці, коли мовиться про військову складову тероборони, то йдеться саме про Сили ТРО. Також саме на Сили ТРО, як окремий рід сил ЗСУ, покладається провідна роль в організації та виконанні завдань територіальної оборони.

Станом на кінець 2022 року Сили ТРО склалися з:

- ◆ Командування Сил ТРО;
- ◆ чотирьох регіональних управлінь Сил ТРО;
- ◆ 31-ї бригади Сил ТРО та, відповідно, зі 183 батальйонів у їх складі.

Важливо зазначити, що станом на лютий 2022 року в Україні було сформовано 25 бригад Сил ТРО у складі 150 батальйонів. Після адміністративної реформи розміщення частин ТРО відбувалося за адміністративно-територіальним принципом, коли на кожну область та місто зі спеціальним статусом припадало по одній бригаді, а батальйони ТРО розміщувалися по одному в кожному районі та обласному центрі. Проте з початком нового етапу агресії РФ проти України, додатково розгорнуто 6 бригад Сил ТРО у містах та областях, де це передбачалося законодавством та кількістю населення.

При цьому в рамках застосування з'єднань і підрозділів Сил ТРО відповідні сили передавали в оперативне підпорядкування міжвидовим угрупованням військ. Водночас ключовою роллю саме Командування Сил ТРО була організація підготовки, забезпечення та відновлення відповідних підрозділів і з'єднань.

Оновлена дворівнева організаційна структура (кадрове ядро та резервісти) бригад і батальйонів Сил ТРО показала свою дієздатність у рамках відбиття широкомасштабної агресії РФ протягом першого місяця. Наявність організаційно-штатного ядра мирного часу дозволила швидко наростити чисельність сил за рахунок залучення резервістів. Дана модель має бути збережена, адже дозволить як проводити необхідну підготовку резерву, так і не відривати резервістів від активного економічного життя.

З іншого боку, практика застосування Сил ТРО шляхом передачі окремих (зведених) рот іншим з'єднанням показала сумнівну ефективність. Брак координації, навченості і засобів зв'язку, а також дефіцит матеріально-технічного і медичного забезпечення призводив до неякісного застосування окремих приданих рот Сил ТРО і, як наслідок, втрат, яких можна було б уникнути. При цьому практика формування і використання зведених батальйонів на основі бригад Сил ТРО виявилася успішнішою і заслуговує подальшого вивчення/впровадження, так само як і залучення бригад Сил ТРО у повному складі. Ідеальним залишається варіант застосування Сил ТРО в складі міжвидового угруповання військ, в рамках якого важкі з'єднання надають належну вогневу підтримку і матеріально-технічну базу для підготовки Сил ТРО.

Також у контексті структури Сил ТРО слід зазначити, що вже після початку повномасштабного вторгнення РФ, протягом 2022 року, в організаційно штатну структуру Сил ТРО було не раз внесено зміни у відповідності до отриманого на практиці досвіду, що є свідченням гнучкості системи.

Військово-цивільна складова тероборони, відповідно до законодавства, включає в себе штаби зон (районів) територіальної оборони та добровольчі формування територіальних громад.

Штаби зон (районів) ТрО мали стати постійно діючими органами управління територіальною обороною в межах відповідних зон (районів) ТрО і підпорядковуватися керівникам зон (районів) територіальної оборони. При цьому керівниками таких зон (районів) ТрО мали бути Голови ОДА (РДА) відповідно, а начальниками штабів зон (районів) — командири відповідних бригад і батальйонів Сил ТрО. На практиці така схема не спрацювала через незрозумілість порядку підпорядкування, дублювання функцій та передислокацію частин та підрозділів Сил ТрО за межі їх зон (районів) тероборони.

ДФТГ за своєю сутністю мали бути воєнізованими підрозділами, що могли формуватися в межах тих громад, де така доцільність передбачалася військовим керівництвом. У мирний час члени ДФТГ не мають статусу військовослужбовців та не звільняються від призову на строкову службу чи за мобілізацією. Але на час виконання завдань (в т. ч. у воєнний час) або під час заходів підготовки на них поширюється те саме соціальне забезпечення та гарантії, що й на чинних військовослужбовців (крім грошового забезпечення). Члени ДФТГ мають право застосовувати для відбиття агресії особисту мисливську зброю, а також за рішенням командування можуть забезпечуватися військовим озброєнням. Підпорядковуватися ДФТГ мають командири військової частини ТрО за територіальним принципом.

Досвід формування та застосування ДФТГ на першому етапі повномасштабного вторгнення викрив як сильні, так і слабкі сторони такої концепції. Сильною стороною є те, що за рахунок формування ДФТГ по всій території України вдалося залучити до Сил оборони більш ніж 70 тисяч осіб, частина з яких брала і продовжує брати безпосередню участь у бойових діях. Не менш важливо, що завдяки реалізації такої концепції, Україні вдалося легалізувати переважну більшість добровольчих ініціатив, які змогли формуватися саме у форматі ДФТГ. Це суттєво відрізняє етап активізації бойових дій із лютого 2022 року від весни-літа 2014-го, коли значна кількість добровольчих формувань діяла взагалі без жодної юридичної бази. Ця перевага дуже важлива з точки зору правової сторони застосування військ у ході відбиття збройної агресії.

З іншого боку, порядок формування більшості ДФТГ у лютому-березні 2022 року було порушено, а створення принаймні частини з таких формувань було заполітизованим, що створювало певні загрози на рівні громад. Це призвело до того, що більшу частину ДФТГ згодом довелося роззброювати та скорочувати.

Також після відбуття відповідних частин Сил ТрО за межі своїх зон та районів, ДФТГ залишалися фактично без керівництва. Це сприяло збільшенню їх залежності від місцевої влади, що є недопустимим. Отже, концепція існування ДФТГ як частини системи національного спротиву має бути доопрацьована.

Цивільна складова територіальної оборони включає в себе державні органи та органи місцевого самоврядування, які залучають до територіальної оборони.

2.3. Підготовка

Формально підготовка резервіста ТРО повинна була займати близько 120 годин на рік. У її рамках він отримував/підтримував би базові навички тактичної медицини, тактичної, вогневої й інженерної підготовки, опановував орієнтування на місцевості. Фактично ж на 24 лютого 2022 року система підготовки, яка б відповідала масштабам оновлених Сил ТРО, не функціонувала.

Тому після 24 лютого 2022 року підготовка значної частини резервістів здійснювалася в процесі відбиття повномасштабної агресії. Часто це відбувалося із залученням фондів/полігонів/навчальних центрів інших видів військ ЗСУ. Частково спробою посилити систему підготовки персоналу стала концепція «Мобільного тренувального центру», яку реалізувало Командування Сил ТРО — підготовка в рамках відповідного центру здійснюється під час відновлення боєздатності частин. Загалом же бойові дії показали необхідність ознайомлення із ширшим спектром озброєння й отримання навичок його ефективного використання для кращого виконання поставлених завдань. Так само практика показала **критичну важливість** організації якісної підготовки персоналу на рівні батальйону і бригади. Із цією метою Командування Сил ТРО створило навчальні частини, де проходять підготовку офіцери штабів батальйонів, командири рот і взводів, сержантський склад.

2.4. Ресурсне забезпечення

Перетворення Сил ТРО на окремий рід сил ЗСУ, підпорядкований безпосередньо Головнокомандувачу ЗСУ, створив умови для припинення практики фінансування і кадрового забезпечення за залишковим принципом, яка існувала, коли вони були складовою Сухопутних військ. Бюджет 2022 року до початку повномасштабного вторгнення РФ передбачав виділення для потреб Сил ТРО загалом до 3,4 млрд грн.

Проте на практиці незавершеність реалізації організаційних заходів щодо виконання Закону «Про основи національного спротиву» в частині ТРО негативно вплинула на стан реального ресурсного забезпечення Сил ТРО. Неврегульованість питань отримання пунктів постійної дислокації та створення місць зберігання зброї ускладнила швидке озброєння резервістів ТРО 24 лютого 2022 року. Так само гостро відчувався брак засобів індивідуального захисту, зв'язку і автомобільної техніки, який довгий час вирішували переважно залученням благодійної допомоги. Зброю Сил ТРО в перші дні після повномасштабного вторгнення перевозили звичайним цивільним транспортом, якому днями доводилося буквально стояти в «військових заторах» біля баз зберігання зброї. Окрім того, іншим нагальним питанням стало забезпечення серйознішими засобами ураження (ПТРК, гранатомети, ПЗРК тощо) в процесі залучення безпосередньо до бойових дій.

Загалом, на початок повномасштабного вторгнення РФ, на озброєнні бригад Сил ТРО перебувало переважно легке піхотне озброєння. Попри це, часто в наявності не було навіть передбаченого за штатом озброєння, наприклад: ЗУ-23-2, радянських ПТРК, СПГ тощо. Також, станом на лютий 2022 року на озброєнні бригад ТРО передбачалися тільки 60-мм міномети, за штатом. Згодом у нього ввели міномети калібру 82-мм, а протягом 2023-го планують ввести 120-мм міномети, адже частинам та підрозділам Сил ТРО під час виконання бойових завдань не вистачає вогневої потужності.

Таким чином, наявне на 24 лютого 2022 року озброєння, матеріально-технічне забезпечення і логістика виявилися недостатніми для швидкої і якісної реалізації на практиці Доктрини територіальної оборони. **Такий стан був наслідком довгого перебування Сил ТрО в складі Сухопутних військ ЗСУ, де тероборону фінансували та забезпечували за залишковим принципом.** Даний негативний досвід має бути врахований у рамках триваючого оборонного огляду і проєктах майбутнього військового будівництва.

2.5. Якість управління та освіта

Чинна Доктрина територіальної оборони визначає ключову роль лідерства в досягненні мети ТрО — здатність командного складу діяти ініціативно і в умовах невизначеності. Набуття ключовими посадовими особами спроможностей з лідерства має як компенсувати брак сил і засобів, так і забезпечувати виконання значного переліку завдань Силами ТрО.

Формальне забезпечення керівними кадрами бригад і батальйонів по штату мирного часу в рамках першого організаційного етапу (січень-лютий 2022 року) не означала на практиці наявність усіх навичок для якісного виконання поставлених завдань. Командний склад у цей період розвитку оновлених Сил ТрО комплектували за залишковим принципом, здебільшого зі складу штабів оперативних командувань Сухопутних військ ЗСУ.

Бойові дії підтвердили на практиці необхідність покращення рівня професійної підготовки керівного складу ланок рівня рота-батальйон-бригада. Йдеться як про управління персоналом у рамках бойових дій, так і організації його підготовки.

Наслідком відсутності достатнього рівня компетенцій офіцерів на ключових посадах у бригадах та батальйонах Сил ТрО була неспроможність до виконання ними поставлених завдань. Для прикладу, в травні 2022 року безпосередньо в зоні бойових дій командувачу Сил ТрО доводилося самостійно планувати операцію однієї з бригад Сил ТрО через недостатню кваліфікацію офіцерів штабу цієї бригади.

Для підвищення рівня навченості ключових посадових осіб у частинах Сил ТрО на базі відповідного командування реалізували новітній проєкт «Вишкіл капітанів», в рамках якого відповідно до процесів і процедур країн-партнерів НАТО відбувається підготовка командирів взводів, рот, офіцерів штабів батальйонів. Після успішного впровадження в рамках Сил ТрО подібний проєкт планується масштабувати на інші роди (види) військ (сил) ЗСУ.

2.6. Персонал

В умовах наближення і початку повномасштабної агресії РФ Сили ТрО не відчували браку охочих приєднатись до них. Для прикладу, в перші кілька днів після 24 лютого 2022 року укомплектованість бригад міста Києва та Київської області була більше 400%. Як наслідок, вирішили розгорнути додаткові бригади ТрО. Резервістами тероборони після 24 лютого 2022 року стала саме мотивована частина українського суспільства. Колишній Командувач Сил ТрО Ю. Галушкін наводив приклад, коли черга з резервістів перед військовою частиною не розбігалася навіть під час авіанальотів на столицю.

Однак наявність мотивації лише частково компенсувала брак кваліфікації і навичок, покращувати які необхідно було паралельно до відбиття повномасштабної агресії РФ.

Так само процес комплектування ТРО резервістами виявив певний конфлікт інтересів з іншими родами (видами) військ (сил) ЗСУ. Частина резервістів, що потрапили в ТРО, належала до оперативного резерву першої черги, тоді як територіальний резерв є складовою оперативного резерву другої черги. Тобто танкісти, артилеристи, оператори радіоелектронних систем тощо мали б потрапити до інших родів (видів) військ (сил) ЗСУ, але через відсутність попереднього мобілізаційного розгортання, в хаосі перших днів після 24 лютого вони потрапили саме в частини Сил ТРО. Як наслідок, їх залучення до лав ТРО зменшувало чисельність оперативного резерву для регулярних бойових частин ЗСУ, але при цьому посилювало кваліфікацію і професійний рівень батальйонів і бригад Сил ТРО, дозволяючи виконувати відповідні завдання.

Ключовим питанням залишається не лише посилення і збереження навичок персоналу, але і високого рівня мотивації, який сприяв швидкому комплектуванню батальйонів і бригад ТРО по штату воєнного часу.

2.7. Військова інфраструктура

До 24 лютого Сили ТРО зіткнулися з проблемами щодо отримання пунктів постійної дислокації і відповідно, створення місць зберігання зброї. Це, як згадувалося вище, негативно вплинуло на здатність швидко перейти до виконання поставлених завдань. На сьогодні більшість батальйонів і бригад ТРО і далі не мають де-юре ППД, компенсуючи це договорами оренди на різні цивільні об'єкти нерухомості, що знову ж, впливає на організацію діяльності, а також на облік витрат коштів та ресурсів на приведення цих об'єктів до нормального стану.

Так само Сили ТРО не мають власної інфраструктури для проведення належної підготовки. Натомість використовують перевантажені загальновійськові полігони. Частково проблему з інфраструктурою для тренувань компенсують приватні об'єкти, які надають для підготовки на партнерських засадах.

2.8. Сумісність

Практичний досвід відбиття повномасштабної агресії РФ показав сильні і слабкі сторони взаємодії з рештою видів сил ЗСУ та інших формувань сектору безпеки та оборони України.

Брак засобів зв'язку і розробленого алгоритму взаємодії в рамках створених угруповань військ яскраво проявився в перші місяці повномасштабної агресії РФ. Одним із наслідків цього стали окремі випадки так званого «дружнього вогню» протягом перших тижнів. Окремою проблемою стала взаємодія в процесі підпорядкування підрозділів Сил ТРО з'єднанням інших видів військ. Як наслідок, ідеться як про посилення технічної складової забезпечення сумісності, так і напрацювання відповідних навичок взаємодії.

3. Майбутнє безпекове середовище України і його вплив на військову політику

Переформатування світового порядку історично супроводжували війни і локальні збройні конфлікти. Повномасштабна агресія РФ проти України, яка почалася 24 лютого 2022 року, підтверджує таку тенденцію. Масштабне використання військового фактору для значних територіальних переформатувань і насадження своєї волі, що все більше вважалося анахронізмом в світовій політиці після 1945 року, більше не можна розглядати як щось неможливе. Період «кінця історії» остаточно завершився.

Незалежно від розвитку подій на фронті і формули політичного врегулювання поточної війни, РФ залишиться сусідом України. Оптимістичний сценарій — глибока політична трансформація Росії, формування нової зовнішньополітичної і національної ідентичностей і, як наслідок, сприйняття незалежності України як доконаного факту. Але базовим сценарієм в українському стратегічному плануванні і далі має залишатися **збереження екзистенційної воєнної загрози з боку РФ**.

Наступним важливим фактором, який впливатиме на оборонне планування і військову політику України має бути припущення, що в найближчому майбутньому наша держава скоріше за все не набуде дієвих гарантій безпеки по типу 5 статті Вашингтонського договору про створення НАТО, не зважаючи на кількісне і якісне посилення співпраці із країнами НАТО після 24 лютого 2022 року і безальтернативність курсу на приєднання до НАТО, що підтвердила заявка 30 вересня 2022 року. Як наслідок, основна відповідальність за гарантування національної безпеки і далі буде покладатися перш за все на державу і народ України, не зважаючи на значне посилення співпраці із країнами НАТО в сфері безпеки і оборони після 24.02.22.

Врешті-решт, оборонне планування і військова політика відбуватимуться в умовах впливу таких негативних факторів як демографічні зміни, руйнування і економічні втрати, спричинені збройною агресією. Ресурсна база Української держави **буде обмежувати здатність** проводити військове будівництво, яке покладатиметься виключно на створення технологічної переваги чи дозволить утримувати значну професійну армію мирного часу. Так само комплектування і створення резерву ЗСУ має враховувати необхідність мінімізації негативного впливу на ведення економічної діяльності найбільш економічно активної частини населення.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що в Україні існуватимуть значні економічні та демографічні обмеження, а сподівання на забезпечення технологічної переваги над противником за рахунок отримання сучасних зразків озброєння від країн-партнерів не може бути основою Стратегії воєнної безпеки України.

Водночас, бойові дії після 24 лютого 2022 року продемонстрували необхідність для України в найкоротший термін розгорнути, застосувати й утримувати угруповання Сил оборони чисельністю близько 1 млн осіб.

4. Роль і місце ТрО в перспективній моделі ЗСУ

Не зважаючи на всі недоліки і слабкі місця, які показали бойові дії після 24 лютого 2022 року, можна впевнено стверджувати, що **модель ТрО, яка була запропонована законом «Про основи національного спротиву», загалом показала свою дієздатність.** Надалі має йтися про ліквідацію слабких місць і недоліків, відповідно до методології DOTMLPFI, зі збереженням сильних сторін цієї моделі.

Перетворення Територіальної оборони в окремий рід сил із підпорядкуванням безпосередньо Головнокомандувачу ЗСУ та дворівнева система комплектування бригад і батальйонів вивели її з маргінесу структур Збройних сил і змінили практику, за якою ТрО фінансували і розвивали за залишковим принципом.

Так само Закон України «Про основи національного спротиву» в частині ТрО створив інституційні і юридичні рамки для швидкого залучення до 200 тисяч осіб для відбиття повномасштабної агресії РФ. У тому числі йдеться про статус бійців Сил ТрО. Даний момент контрастує із ситуацією 2014–15 років, коли протидія обмеженій агресії РФ на Донбасі супроводжувалася паралельним уточненням інституційних і юридичних рамок, включно зі статусом залучених військових.

Дворівнева модель комплектування бригад і батальйонів Сил ТрО може вважатися перспективною в українських реаліях, адже виконує одночасно два ключових завдання — здатність доволі швидко (протягом 48 годин) залучити до оборони потенційно до 250 тисяч мотивованих і навчених громадян, але при цьому не відривати економічно активне населення від господарської діяльності в мирний час або в міжвоєнний період.

Ключовими завданнями Сил ТрО поряд із підготовкою до виконання завдань територіальної оборони відповідно до частини третьої статті 3 Закону України «Про основи національного спротиву» на майбутнє варто розглядати підготовку громадян до національного спротиву і, як наслідок, формування резерву для підсилення основних Сил оборони в разі крайньої необхідності.

Дане завдання перекликається із указом Президента України №36/2022 в частині щодо «запровадження моделі інтенсивної системи військової підготовки як можливої альтернативної форми проходження строкової служби та припинення призову громадян України».³⁰ Таким чином залучення Сил ТрО дозволить як інтенсифікувати систему підготовки в рамках підготовки до національного спротиву. Сама ж служба в резерві Сил ТрО може розглядатися як можлива альтернатива проходженню строкової служби.

Так само ставка виключно на технічні засоби ураження в рамках майбутнього військового будівництва на противагу людському фактору (масовість і масштаби спротиву) не виглядає перспективною в наших реаліях через фінансові і технологічні обмеження. Масовий і всеохоплюючий характер національного спротиву, який гарантуватиметься в тому числі за рахунок збережених Сил ТрО, може фактично звести просування ворога лише до ключових доріг. Це зробить вразливим його логістику і забезпечення та паралізує здатність просуватися в глибину територій країни, мінімізує його вклинення і створить

³⁰ УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №36/2022 Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії — <https://www.president.gov.ua/documents/362022-41285>

основу для зриву агресивних намірів противника. Де-факто, мова йде про те, що ефективна система національного спротиву України **може стати одним з основних факторів неядерного стримування противника**, поряд із розбудовою власної ракетної програми.

З іншого боку, необхідно враховувати низку ймовірних сценаріїв, які можуть негативно вплинути на обороноздатність України шляхом часткової або повної ліквідації нинішньої моделі Сил ТрО. Відмова від вибудовування окремої вертикалі управління, безпосередньо підпорядкованої Головнокомандувачу ЗСУ, може відкинути Сили ТрО до періоду перед прийняттям Закону «Про основи національного спротиву» в частині належного рівня фінансового та кадрового забезпечення і, як наслідок, прийнятної формули в частині «рівень забезпечення — отримані спроможності». Попередній досвід перебування ТрО в структурі Сухопутних військ ЗСУ має служити пересторогою в даному питанні.

Так само спроба перетворення бригад ТрО в піхотні/мотопіхотні може призвести до їх маргіналізації в питаннях розвитку і підтримання спроможностей. Повторення практики 2015 року щодо створення на основі частин ТрО мотопіхотних бригад виглядає сумнівним, перш за все, через обмеження демографічного потенціалу України в частині спроможностей до повторного створення нових бригад та батальйонів ТрО у відповідних зонах та районах тероборони.

Врешті-решт, попередній український досвід оборонного планування і практичної воєнної політики показує, що результати відповідних зусиль можуть виявитися субоптимальними. Водночас зберігається необхідність у підготовці та залученні максимальної кількості громадян до всеохопного спротиву і нанесення максимального рівня ураження противнику.

Разом з цим, тільки в разі збереження окремої вертикалі та повноважень Сил ТрО мова зможе йти про ефективну роботу системи національного спротиву **з людьми на рівні громад**. Ефективна робота з громадами в межах загальновійськової вертикалі — неможлива. Водночас, саме робота на рівні громад є запорукою успішної розбудови системи національного спротиву в Україні.

5. Висновки і рекомендації

- ◆ Сили ТрО мають стати основою для розбудови системи національного спротиву, як **одного з ключових факторів неядерного стримування противника**.
- ◆ Модель Сил ТрО відповідно до закону «Про основи національного спротиву» 2021 року має бути збережена як концепція, яка показала свою дієздатність і унікальну додану вартість у відбитті повномасштабної агресії РФ після 24 лютого 2022 року.
- ◆ Спроба частково або повністю ліквідувати чинну модель ТрО як окремого роду сил, підпорядкованого безпосередньо Головнокомандувачу ЗСУ, може призвести до маргіналізації ролі Сил ТрО в системі оборони України (як це було з 2015 по 2021 рік).
- ◆ Чинна модель ТрО є чи не найбільш оптимальною з точки зору співвідношення витрачених коштів до отриманого ефекту та посилення обороноздатності України.
- ◆ Дворівнева модель комплектування бригад і батальйонів Сил ТрО має бути збережена як така, що дозволяє забезпечувати необхідну підготовку резервістів, але не відриває значну кількість економічно активного населення від господарської діяльності.
- ◆ Подальший розвиток Сил ТрО має бути спрямований на ліквідацію слабких місць і недоліків відповідно до методології DOTMLPFI.
- ◆ Потребує оновлення як законодавча база, так і Доктрина застосування Сил ТрО з точки зору врахування досвіду після 24 лютого 2022 року.
- ◆ Сили ТрО мають зайняти ключову роль у підготовці громадян України до національного спротиву, а також реалізації Указу президента України №36/2022 в частині щодо «запровадження моделі інтенсивної системи військової підготовки як можливої альтернативної форми проходження строкової служби та припинення призову громадян України».